

International
JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES
AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
JOSHASjournal (ISSN:2630-6417)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:20

2019

pp.964-980

journalofsocial.com

ssssjournal@gmail.com

NÜH VE İBRAHİM KISSALARI BAĞLAMINDA İSLAM'DA AİLE MEFHUMU

IN THE CONTEXT OF NOAH AND ABRAHAM LIFE STORIES THE STATUS OF THE FAMILY IN ISLAM

Dr. Öğr. Üyesi Maşallah TURAN

Mardin Artuklu Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri A.B.D. Tefsir Bilim Dalı, Mardin/Türkiye

Article Arrival Date : 15.10.2019

Article Published Date : 19.11.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.183>

Reference : Turan, M. (2019). "Nûh ve İbrahim Kissaları Bağlamında İslam'da Aile Mefhumu", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5(20):964-980

ÖZET

Hız. Nûh'un Yâm ismini taşıyan oğlunun ve Hız. İbrahim'in Âzer olarak Kur'an'da adı geçen babasının, peygamberlik öğretisi karşısında sergiledikleri olumsuz tutumlar dikkat çekicidir. Sergilenen olumsuz tavırlara karşı her iki peygamberin verdikleri cevaplar, ıslah için tercih ettikleri üsluplar, uyguladıkları davranış tarzları, İslam'daki aile anlayışını şekillendiren önemli unsurlar içermektedir. Söz konusu unsurların iyi bir şekilde analiz edilmesiyle, aile ve akrabalık bağının dünya ve ahiret hayatları açısından taşıdığı değerin ne olması gerektiğine dair çok ciddi katkılar elde edileceği kuşkusuzdur. İşte bu sebeple elinizdeki bu çalışmada, Hız. Nûh'un ve Hız. İbrahim'in hayatlarından bazı kesitler, baba-oğul denklemindeki ilişkileri özetleyen öğeleri barındırmasından hareketle özellikle tercih edilmiş, ailevi ilişkilerin din farklılığı durumunda nasıl olması gerektiği sorununa çözümler sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nûh, İbrahim, Baba, Oğul, Aile.

ABSTRACT

The negative attitudes of Noah's son who named Yam, and Abraham's father who was mentioned in the Qur'an as Âzer, against the doctrine of prophethood are remarkable. Both the prophets' responses to the negative attitudes exhibited, the styles they preferred for correction, the manner of conduct they applied, have important elements that shape the family understanding in Islam. There is no doubt that a good analysis of these elements will yield very serious data on the value of family and kinship, in terms of the life of the world and the hereafter. For this reason, in this study, some sections of the lives of Noah and Abraham were especially preferred because they contain elements that summarize the relations in the father-son equation; it has been tried to present solutions to the problem of how family relations should be in case of religious differences.

Keywords: Noah, Abraham, Father, Son, Family.

1. GİRİŞ

Bu çalışma kapsamında, Hız. Nûh olayında oğlu Yâm'ın, Hız. İbrahim kıssasında ise babası Âzer'in tavır ve tutumları analiz edilerek, İslam'da aile mefhumunun ve içerdığı davranışsal öğelerin nasıl bir realiteye tekabül ettiği ortaya konmaya çalışılacaktır.

Birinci kıssada Baba Nûh, yıllarca kavmine doğruları anlatma ve tebliğ ettiği doğruları layıkıyla yaşamında uygulayabilme uğruna -gece-gündüz demeden- her türlü imkânı değerlendirmeye özen

gösterirken; oğlu Yâm, Allah'ın hıfz ve korumasına itimad etmeyip doğa ve tabiata sığınmayı ve bu sayede tufan hadisesinden kurtulmayı düşlemektedir.

Son ana kadar babasının kendisiyle beraber hareket etmesini umduğu oğul, böyle bir beraberliğe değer vermemekte ve babasının tarif ettiği doğru yolun dışında kalmayı daha faydalı görmektedir. Tabiatıyla bu noktada cevap arayan sorular zihinlere gelmektedir:

- ✓ Oğul (Yâm), gerçekten Nûh Peygamber'in oğlu mudur? Yoksa bazı yorumcuların iddia ettiği şekilde hanımının önceki kocasından doğurduğu üvey bir çocuk mudur? Yahut hanımının başkasıyla zina yoluyla ilişkisinden mi doğmuştur?
- ✓ Küfür ve nifakta ısrar eden çocuğuna karşı, babanın ne tür görev ve sorumlulukları vardır?
- ✓ Küfür ve nifak, aile kurumuyla oluşan bağı ortadan kaldırırmı, dünya-ahiret denklemi açısından nasıl bir anlam taşımaktadır?
- ✓ İkinci kıssada ise Oğul İbrahim'in hidayeti seçtiği ve doğru yolda sebat etme uğruna gerekirse canını feda etmeyi göze alabildiği gerçeğine karşılık; baba Âzer'in dalâlet yolunda gitmede ve putlara tapmada ısrarcı davranması tarzında bir tutum göze çarpmaktadır. Baba Âzer, oğlu İbrahim'i tamamen kaybetme pahasına bile olsa putperestliğe sonuna kadar sahip çıkacağına dair kesin bir kararlılık sergilemektedir. Bu kıssada da cevaplanması gereken birtakım sorular bulunmaktadır:
- ✓ Âzer, gerçekten İbrahim'in babası mıdır, yoksa -Kur'an'da 'Eb/baba' kelimesinin tekil olarak kullanılıp amca anlamında kullanıldığının herhangi bir örneği olmamasına rağmen- bazı yorumcuların iddia ettiği gibi amcası mıdır?
- ✓ Küfür ve dalalette ısrar eden Âzer'e karşı oğul İbrahim'in sorumlulukları nelerdir?
- ✓ Baba ile oğul arasındaki aile ve kan bağının dünya-ahiret hayatı bağlamında taşıdığı değer nedir veya nasıl olmalıdır?

Her iki kıssada yer alan sözkonusu soruların Kur'an'daki cevaplarının ve bu cevapların kapsamlı bir şekilde analiz edilmelerinin, aile ve akrabalık bağının dünya ve ahiret hayatları açısından taşıdığı değerlerin ne olması gerektiğine dair çok ciddi katkılar sunacağı tartışmasızdır.

2. HZ. NÛH KISSASI (BABA-OĞUL İLİŞKİSİ ÖZELİNDE)

2.1. Oğul (Yâm), Gerçekten Nûh Peygamber'in Öz Oğlu Mudur?

Daha net bir ifade tarzıyla; Hz. Nuh'un boğulacak olmasına üzüldüğü ve benim ailemden biri dediği oğlan gerçekte kimdi? Öz oğlu olmayıp üvey miydi? Yoksa bazı yorumcuların iddia ettiği şekilde hanımının başkasıyla zina yoluyla ilişkisinden mi doğmuştu? Konu hakkında Kur'an-ı Kerim'de kullanılan ifade şöyledir: *وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ* / "Nûh, Rabbine seslenip şöyle dedi: Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin va'din elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin." (11 Hûd, 45). Kur'an'ın bu söyleminde üç husus dikkatimizi çekmektedir: Birincisi; Hz. Nuh'un, oğlunun, ailesinin bir ferdi olduğu konusunda hiçbir şüphe taşımadığı, tahkîk ifade eden "إِنَّ" ile dile getirilmektedir. İkincisi; Hz. Nuh'un, Rabbinden, kurtulacaklarına dair gerçekleşeceğinde şüphe taşımadığı bir söz aldığı vurgusudur. Üçüncüsü; Yüce Allah'ın verdiği bütün hükümlerinde, "en iyi" vasfına uygun bir şekilde karar verdiği vurgusudur.

Birinci husus olan, 'oğulun ailenin bir ferdi olması konusu'nun ele alınış tarzlarına bir göz atalım. Konu hakkında oldukça geniş ve titiz bir değerlendirme yapan Müfessir Kurtûbî şöyle demektedir:

"Nuh'un, 'Rabbim şüphesiz oğlum da ailemdendir' sözü, 'Senin boğulmaktan kurtaracağını vadettiğin ailemin bir ferdidir' anlamındadır. Burada sözü kısa tutma söz konusudur. 'Halbuki senin va'din haktır' sözü, va'din doğru olması demektir. Alimlerimiz dediler ki: Hz. Nûh, Rabbinden,

oğlunun kurtuluşunu ‘aileni de al’¹ sözünden hareketle istedi, ancak ‘aleyhinde karar verilmiş olanlar hariç’ sözünü terk etti. Kendi değerlendirmesiyle oğlu da ailesinden olunca, ‘Rabbim, oğlum da ailemdir’ dedi. ‘Kafirlerle beraber olma’ ayeti de bu duruma işaret etmektedir. Şöyleki; ‘Kendilerinden olmadığın (kafir) kimselerden olma’, çünkü oğlu, bilebildiği kadarıyla iman eden bir kimse idi. Aksi takdirde Hz. Nuh’un ‘şüphesiz oğlum ailemdir’ demesi mümkün değildi. Zira tüm kafirlerin helâk olmasını isteyip de,² sonra onlardan birisinin kurtulmasını talep etmesi imkan dışıdır. Hz. Nuh’un oğlu ise küfrünü gizleyip iman ettiğini söylemekteydi. Yüce Allah, sadece Kendisinin bildiği gayb ilminden olan bu bilgiyi Nuh’a haber verdi. Yani dedi ki, ‘Ben senin oğlunun durumuyla ilgili, senin bilmediğin şeyleri biliyorum.’ Hasan (-ı Basrî) dedi ki Nuh’un oğlu ‘münafık’ idi. Bu sebeple Nuh’un yakarışı uygun olmuştur. Yine Hasan’dan, oğlanın, ‘karısının oğlu’ olduğu şeklinde rivayet gelmiştir. Onun bu konudaki delili de Hz. Ali’den nakledilen “ابنها” /kadının oğluna seslendi” kıraatidir.³ ‘Sen, hüküm verenlerin en iyisisin’ cümlesi, mübteda ve haberden oluşan isim cümlesidir. Şu anlamdadır: Sen bir grup hakkında kurtuluş kararı verdin, bir grup hakkında ise boğulma kararına hükmettin.” (Kurtûbî, 1971: IX, 31-32).

Yukarıda verilen bilgilerden “*Ey Nûh, o, senin ehlinden değildir*” (11 Hûd, 46) ifadesinin iki şekilde yorumlandığı görülmektedir: İlki; kurtulması va’dedilen aile fertlerinden değildir. İkincisi ise o, senin soyundan değildir, eşinin önceki kocasından değildir. Bu ikinci yorumu, Hasan-ı Basrî, Mücahid ve İbn Cüreyc gibi alimler dile getirmişlerdir. İkinci yorumun, hayat-memat meselesi olan kurtulma veya boğulma olayı bağlamında, zayıf ve sorunlu bir görüş olarak kaldığı açıktır. Zira iman etmiş olduktan sonra, ister Nûh’un öz çocuğu olsun, isterse karısının önceki kocasından olma bir çocuk olsun; kurtulma meselesinde fark eden bir durum oluşturmayacaktır. Çünkü anlatılan olayda kurtuluşun anahtarı nesep değil, iman etme olgusudur. Bu nedenle başta ‘hiçbir peygamberin hanımı zinaya bulaşmamıştır’ diyen İbn Abbas olmak üzere Dahhâk, İkrime, Said b. Cübeyr ve Meymûn b. Mihrân olmak üzere alimlerin çok büyük bir çoğunluğu ‘o, senin ehlinden değildir’ ifadesini, ‘o, senin dininin ehlinden değildir’ şeklinde anlamışlardır. Yani senin soyundandır, ancak seninle aynı dini, samimi niyet ve ameli paylaşmadığı için herhangi bir imtiyaza sahip olacak değildir. Bu durum, dindeki birliğin soydaki birlikten çok daha güçlü kabul edildiği manasına gelmektedir (Bk., Kurtûbî, 1971: IX, 32).

Biz de bu konuda, alimlerin kahir ekseriyetinin görüşünü doğru ve isabetli gören Kurtubî ile aynı kanaatteyiz. Zira ‘Rabbim, şüphesiz oğlum da benim ehlimdendir’ diyen Nuh’a söylenen ‘o, senin ehlinden değildir’ ifadesi; boğulan oğlanın Nuh’un öz çocuğu olmasına engel bir durum teşkil etmez. Aksine ikinci ifadedeki ‘o’ zamiri, birinci ifadedeki ‘oğlum’ ifadesine karşılık olmak üzere kullanıldığı için; boğulan oğlanın Hz. Nuh’un bizzat öz çocuğu olduğuna dair vurguyu da içermektedir. Ayrıca Yüce Allah’ın *وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ* / “Nuh, oğluna seslendi” (11 Hûd, 42) ifadesi, boğulan çocuğun özbeöz Nuh’un oğlu olduğunu dile getirmede son derece nettir. Ancak bu oğlan, soyundan gelmiş olmasına rağmen Hz. Nuh’a ehil yani layık bir çocuk olmayı başaramamış, içinde gizlediği küfür nedeniyle yollarını ayırmıştır. Nifak girdabında kalmayı, kendisi açısından daha selametli görme bedbahtlığına düşmüştür (Bk., Kurtûbî, 1971: IX, 32).⁴

Boğulan çocuğu Hz. Nuh’un öz oğlu olarak görmeyip veled-i zinâ olarak algılayan kimi alimlerin değerlendirmeleri (Bk., Maverdî, tsz: II, 476; Sem’anî, 1997: II, 431), şöyle bir iddiayı zorunlu olarak içermektedir: ‘Gayr-ı meşru bir ilişki neticesinde doğan çocuklar, bu vasıfları sebebiyle cehennemliktirler, kurtuluşu hak etmezler.’⁵ Halbuki gayr-ı meşru ilişkide sorumlu olanlar, kendi istekleriyle bu ilişkiye giren kadın ve erkeklerdir. Bu ilişki neticesinde doğan çocuklar, doğrudan

¹ “Nihayet emrimiz gelip, tandır kaynamaya başlayınca Nûh’a dedik ki: ‘Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki âilen ile iman edenleri ona yükle.’ Ama, onunla beraber sadece pek az kimse iman etmişti.” (11 Hûd, 40).

² “Nûh dedi ki: Yeryüzünde kafirlerden bir tek kişi bırakma.” (71 Nûh, 26).

³ Ancak Urve b. Zübeyr’in de tercih ettiği bu okuyuş tarzı, şâz olan bir kıraattir; meşhur ve mütevatir olan kıraata aykırıdır. Bu nedenle terkedilmesi, daha isabetli bir tavır olacaktır. (Bk., Kurtûbî, 1971: IX, 33).

⁴ Bu kıssada; üzerine düşeni yaptıktan sonra, çocukların bozulmuş olmalarının ebeveyni sorumlu kılmayacağına yönelik bir teselli de söz konusudur. (Kurtûbî, 1971: IX, 32).

⁵ “Hiç şüphesiz nutfeye bozuk olduğu zaman, çocuk da bozuk olur.” (Sabûnî, 1997: III, 402).

veya dolaylı olarak sorumlu değillerdir. Öyleyse böyle bir bahaneyi Nûh'un oğlunun boğulma sebebi saymak, adalet ve hakkaniyet açısından da sorunludur.

Yanısıra Şayet bahsedilen ocuk zina sonucu dunyaya gelmemiŐ ve sadece Nuh'un üvey oğlu olduğu için böyle bir akıbete uęramıŐsa, bu husus da yukarıda vurguladığımız üzere adaletle bağdaşır bir durum olmaktan uzaktır. Çünkü gerçekten mü'min olduktan sonra ister Nûh'un öz oğlu olsun, isterse karısının önceki kocasından olma üvey olsun; her iki durumda da gemiye binmesine engel bir gerekçe olmazdı. Şayet gerçekten iman etmemiş idiyse o taktirde de ister Nuh'un öz oğlu, isterse üvey oğlu olsun gemiye binmesine olanak yoktu. O halde buradaki temel espiri, bahsedilen ocuğun Hz. Nuh'un biyolojik oğlu olup olmaması meselesi değildir, aksine iman etmiş olma veya olmama meselesidir.

Bu bağlamı ilgilendirmesi hasebiyle, Tahrım suresi 10. ayette geçen Şu ifadeyi değerlendirmekte fayda vardır: *ضَرَبَ اللهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتِ نُوحٍ وَامْرَأَتِ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا / Allah, inkâr edenlere, Nûh'un karısı ile Lût'un karısını örnek gösterdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kişinin nikâhları altında bulunuyorlardı. Derken onlara hainlik ettiler.* Dikkat edilirse ayet-i kerimede, enteresan bir Şekilde iki kötü kadın örnek verilmektedir ki her ikisi de iki salih, mü'min ve peygamber olan kiŐilere eŐ olmuŐlardır ki bunlar Nûh ve Lût peygamberlerin hanımlarıdır. Kocalarına dinde tabi olmak yerine onlara ihanet ettiler (İbn KesİR, 1999: III, 521), peygambere eŐ olmak gibi büyük bir nimeti ellerinin tersiyle itip küfrü tercih ettiler. Burada ayette bahsedilen 'hainlik'le ne kastedilmiŐ olduğu, bunun zinayla bir irtibatının olup olmadığı konumuz bağlamında açıklığa kavuŐturulması gereken bir düğüm noktası gibi gözükmektedir.

Tefsir kaynaklarımızda nakledildiğine göre Hz. Nûh'un karısının ihaneti, küfrü tercih edip açıktan kâfir olması ve insanlara "bu Nûh, gerçekten delinin tekidir" demesiydi. Hz. Lût'un karısının ihaneti ise kocasının eve gelen misafirleri -kavminin cinsel sapkınlığı sebebiyle- saklı tutmasına karşılık, onun bu kiŐileri toplumdaki azgın kimselere haber verip ifŐa etmesiydi (Bk., Taberİ, 2000: XXIII, 497). Hatta denilmiŐtir ki, Lût'un karısı evlerine bir misafir geldiğinde, kavmine misafir geldiğini haber vermek için ateŐ yakıp duman tttrrmŐ (Kurtbİ, 1971: XVIII, 132). Dikkat edilirse aktarılan bilgilerde, bahis konusu olan hainliğin zinayla iliŐkili olduğuna dair herhangi bir delil bulunmamaktadır ki bunun böyle olması akla da yatkın olan bir durumdur. Aksi durumda zina ettikleri halde bahsedilen kadınların peygamberlerin hanımları olarak yaŐamlarını devam ettirdikleri lazım gelir ki bu ise dİnİ açıdan olduğu gibi psiko-sosyal açıdan da kabul edilebilir bir durum olmaktan uzaktır. İŞte onların bu ve öteki davranışları açıkça Peygambere ihanet olarak nitelendirilmektedir. Nitekim Hz. Lût'un karısı, başka bir ayette belirtildiği üzere bu ihanetinin cezasını daha dünyadayken çekmeye başlamıştır: *"Konukları Şöyle dedi: Ey Lût! Biz Rabbinin eleriyiz. Onlar sana asla ulaŐamayacaklar. Geceleyin bir vakitte aileni al götür. İçinizden kimse ardına bakmasın. Ancak karın müstesna. (Onu bırak.) nk onların (kavminin) başına gelecek olan azap, onun başına da gelecektir. Onların azabla buluŐma zamanı sabahtır. Sabah yakın değil midir?!" (11 Hd, 81).* Hz. Lût'un karısıyla ilgili olarak gündeme getirilen bu acıklı sondan, Hz. Nûh'un karısının da benzer bir akıbete maruz kaldığı akla gelmektedir. Zira Tahrım suresinde geçen ifadeden ikisinin benzer davranışlar sergiledikleri vurgulanmaktadır. Benzer kötü davranıŐların birbirini andıran kötü sonuçlar doğurması ise beklenen bir durumdur. Yanısıra bu iki kötü kadın örneğinin verilmesinden, net olarak Şu gerçeğe bir vurgu söz konusudur: Peygamber hanımı bile olmak, kişinin kurtulmasına yeterli gelmemektedir. Eğer bireylerin inanç tercihleri ve kendi davranışları, kurtulmalarına elveriŐli bir durumda değilse, onların peygamber yakını olmaları da durumu deęiŐtirmeye yetmemektedir.

Bu noktada Şöyle bir soru da akla gelmektedir: Hz. Nuh neden oğlunun kurtulması için yakarıŐta bulundu da aynı duyarlılığı hanımı için göstermedi? EŞi için de 'Rabbim o benim ailemdendir' demedi? Halbuki aile olma, eŐle-hanımla baŐlar. Bu soruların cevaplarını yine ayetlerin ifadelerinde bulmamız mümkündür. Öncelikle *"Buyruğumuz gelip tandırdan sular kaynamaya başlayınca, 'Her cinsten birer çifti ve bir de kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki ailen ile iman edenleri gemiye bindir' dedik."* (11 Hd, 40) ayetini düŐündüęümüzde, Hz. Nuh'un ailesinden

bazıları aleyhinde hüküm verildiğini yani bazı kimselerin kurtulacaklar kapsamına alınmadığını rahatlıkla anlayabilmekteyiz. Peki acaba aleyhine hüküm verilen kimseler, kimlerdi? Gerek Hûd, gerekse Tahrîm surelerindeki açıklamalardan bunların dağa sığınmayı daha selametli bulan oğlu ile küfür ve ihanetini gizleme gereği duymayan, Allah'ı ve elçisini inkar eden karısı olduğu anlaşılabilir (İbn Kesîr, 1999: II, 217).⁶ Taberî'de gördüğümüz şu rivayetler de bu hususu desteklemektedir: “İbn Cüreyc dedi ki; kendisine azabın yazıldığı kişi, Nûh'un karısıdır. O geride kalıp azaba uğradı (Taberî, 2000: XV, 324). Dahhak'tan ise kendisine azap yazılan kişinin, Nûh'un oğlu olduğu ve onun boğulan kimselerle beraber boğulduğu nakledilmiştir.” (Taberî, 2000: XV, 325). Vahidî ise bahsedilen rivayetleri birleştirerek şöyle der: “Hakkında hüküm verilmiş olanlar; Nuh'un karısı Vâile ve oğlu Ken'ân'dır” (Vahidî, 1994: II, 573).⁷ Beğavî'nin de bu konuda Vahidî ile aynı görüşü paylaşması, söz konusu rivayetleri daha güçlü kılmaktadır (Beğavî, 1997: IV, 177).⁸

Yukarıdaki meali verilen ayette ifade edildiği üzere; iman edenler gemiye alındıklarına göre, aileden geriye kalan söz konusu iki kişinin inkarı tercih ettikleri açıktır. Peki acaba Nûh Peygamber, neden ikisine yönelik farklı bir tavır sergilemiştir? Sadece oğluna gemiye binme çağrısında bulunmuştur? Karısına yönelik tavrı, “*Nûh dedi ki: Rabbim, yeryüzünde kafirlerden bir tek kişi bırakma*” (71 Nûh, 26) ayeti bağlamında anlaşılabilir bir tutumdur. Ancak oğluna dönük tavrı soru işaretleri içermektedir.

Müfessir İbn Kesîr, olayı şöyle değerlendirmektedir: “Ayette geçen Nuh'un oğlundan kastedilen, ismi Yâm olan dördüncü oğludur.⁹ O, açıktan inkar ediyordu. Babası onu iman etmeye ve kendileriyle beraber gemiye binmeye, kafirlerin boğulacakları gibi boğulmamaya davet etti” (İbn Kesîr, 1999: II, 218). Ancak İbn Kesîr'in buradaki yorumuna katılmak mümkün değildir. Öncelikle şayet Hz. Nuh, oğlunun açıkça kafir olduğunu biliyor idiyse “*Nûh dedi ki: Rabbim, yeryüzünde kafirlerden bir tek kişi bırakma*” (71 Nûh, 26) ayetinde yer verilen ifadesi bağlamında, onu gemiye çağırılmazdı. Çünkü onun helak olmayı hak ettiğine inanırdı. Varsayalım ki Nuh, kafirler hakkındaki bedduasını bir an için unutup, oğlunu iman etmeye ve gemiye binmeye çağırılmış olsun. Bu durumda da, “*Nihayet Firavun boğulmak üzere iken, 'İsrailoğulları'nın iman ettiğinden başka hiçbir ilâh olmadığına inandım. Ben de müslümanlardanım' dedi*” (10 Yûnus, 90) ayetinde açıklandığı üzere, peygamber aralarında olduğu halde azap geldikten sonra iman etmenin makbul olmayacağını bilirdi. Herşeye rağmen oğlunu gemiye davet ettiyse, kafir olan karısını da pekâlâ iman etmeye ve gemiye binmeye çağırabilirdi. Ancak bunu yapmadığı anlaşılmaktadır. Öyleyse burada ikna edici bir gerekçeye ihtiyaç bulunmaktadır.¹⁰ Bizce bu hususun en ikna edici cevabı, daha önce de Kurtûbî'den naklettiğimiz şu ayrıntıda mevcuttur: “Nuh, oğlunun da kendi ailesinden olduğunu düşününce ‘Rabbim, oğlum da ailemdendir’ dedi. ‘Kafirlerle beraber olma’ ayeti de buna duruma işaret etmektedir. Şöyleki; ‘Kendilerinden olmadığın (kafir) kimselerden olma’, çünkü oğlu, bilebildiği kadarıyla iman eden bir kimse idi. Aksi taktirde Hz. Nuh'un ‘şüphesiz oğlum ailemdendir’ demesi mümkün değildi. Zira tüm kafirlerin helâk olmasını isteyip de,¹¹ sonra onlardan birisinin kurtulmasını talep etmesi imkan dışıdır. Hz. Nuh'un oğlu ise küfrünü gizleyip iman ettiğini söylemekteydi. Yüce Allah, sadece Kendisinin bildiği gayb ilminden olan bu bilgiyi Nûh'a haber verdi. Yani dedi ki; Ben senin oğlunun durumuyla ilgili, senin bilmediğin şeyleri biliyorum” (Kurtûbî, 1971: IX, 31-32). Sözün özü, Nûh oğlunun mü'minlerden olduğunu zannediyordu, halbuki oğlu küfrünü gizlemektedir, gerçekte iman etmemiş sadece babasına öyle bir görüntü vermişti. Bu nedenle babası, onun kafirlerle beraber olmasını arzu

⁶ Bu noktada Nuh'un karısının Tufan olayından önce ölmüş olabileceği ihtimali de akla gelebilir. Ancak daha gerçekçi olan görüş; İbn Cüreyc kanalıyla nakledilen, Nuh'un karısının geride kalıp azaba uğradığı yönündeki bilgidir. (Bk., Taberî, 2000: XV, 324; Öztürk, 2016: 91).

⁷ Vahidî, Ebu Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali, *el-Vesîfî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Mecid*, Tahkik: Adil Ahmed Abdulmevcûd vdğr. Dâru'l-Kütûbî'l-İlmiyye, Lüban-Beyrut 1415/1994, II, 573

⁸ Nuh Peygamberin boğulan karısından başka gemiye binen bir eşinin olduğu da söylenmiştir (Kurtûbî, 1971: IX, 25). İbn Âşûr şöyle demektedir: “Nuh'un bahsedilen oğlu, ismi Vâile olup boğulan ikinci eşinden dünyaya gelen dördüncü oğludur. İsmiminin Yâmâ veya Ken'ân olduğu söylenmiştir ki bu kişi, Ken'ânilerin atası olan Ken'ân b. Hâm değildir.” (İbn Âşûr, 1984: XII, 75).

⁹ “Onun isminin Kenân olduğu da söylenmiştir ki helak olmuştur. Kurtulan çocukları ise Sâm, Hâm ve Yâfes'tir.” (İbn Kesîr, 1999: II, 218, dph. 1; Ayrıca bk., Beydavî, 2011: I, 457).

¹⁰ Hz. Nuh'un oğlu ile karısı hakkında farklı bir tavır sergilemiş olması, şöyle de izah edilmeye çalışılmıştır: “Hz. Nuh'un eşini değil de oğlunu ailesinden sayarak kurtulmayışından dolayı hayıflandığını görmekteyiz. Bu ifadeden çocuğun eşe göre daha çok aileden biri olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Belki çocuğu ile ilgili kan bağı bulunması bunda etkili olmuş olabilir. Belki de eşi ona davasını yürütmeye daha çok engel olmuş olabilir.” (Kurt, 2010: 60; Öztürk, 2016: 93'ten naklen).

¹¹ “*Nûh dedi ki: Yeryüzünde kafirlerden bir tek kişi bırakma.*” (71 Nûh, 26).

etmedi. Halbuki Hz. Nûh'un karısı küfrünü gizleme ihtiyacı hissetmiyordu, Allah'ı ve elçisi Nuh'un peygamberliğini açıktan inkar ediyordu.¹² Bu nedenle Nuh oğluna yaptığı çağrıyla karısına yapma gereği duymamıştır.

2.2. Küfür veya Nifakta Israr Eden Çocuğuna Karşı, Babanın Ne Tür Görev ve Sorumlulukları Vardır?

Bir kimsenin çocuğu açıkça küfrü tercih eder veya inkarını saklayıp inanıyormuş gibi bir görüntü verme anlamında nifakta ırsar ederse, bu durumda babanın sorumluluğunun ne olduğu da önemli bir konudur. Acaba baba herhangi birşey yapmakla yükümlü müdür, değil midir?

Bu meselenin zihinlerde iyice netleşebilmesi için, diğer kıssalarda anlatılan ilgili hususlar ve ayetler bağlamında konuyu ele aldığımızda şu ayrıntılar gözümüze ilişmektedir:

Öncelikle aile reisi olarak baba; çocuklarına sağlam bir inanç eğitimi vermeli, itikad konusundaki yanlış düşünceler noktasında, onları eğitsel bir içerikle uyarmayı ihmal etmemelidir. Konu hakkında Lokman suresinde geçen şu canalcı tavsiyeler hemen akıllara gelmektedir: Hani Lokmân, oğluna öğüt vererek şöyle demişti: *"Yavrum! Allah'a ortak koşma! Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür."* (31 Lokmân, 13); *"Yavrum! Şüphesiz yapılan iş bir hardal tanesi ağırlığında olsa ve bir kayanın içinde, yahut göklerde ya da yerin içinde bile olsa, Allah onu çıkarır getirir. Çünkü Allah, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır."* (31 Lokmân, 16). Yani, yapılan iyilik veya kötülük hardal tanesi büyüklüğünde ve bir kayanın içinde son derece korunaklı bir yerde olsa; örneğin bir kayanın içinde ya da göğün en ulaşılmaz noktasında yahut yerin en dip yerinde bulunsa, yine de Allah onu getirip sahibini hesaba çekecektir (Bk., Beydavî, 2011: 228-229). Bu vurgular, baba tarafından oğluna, son derece esaslı bir inanç eğitiminin verildiğini göstermektedir.

Akadid sahasındaki bu duyarlılık, salih ameller konusunda da gösterilmeli, çocuklara bu konuda tutarlı ve kararlı bir eğitim verilmelidir. *"Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdendir."* (31 Lokmân, 17). Yani bahsedilen ameller, mutlaka yapılması gerekli olan ve hakkıyla yerine getirebilmek için azamî gayret sarfedilmesi gereken hususlardandır. (Bk., Muhammed Kenan, tsz: 541).

Edep ve nezâket konuları da çocuk eğitiminin önemli bir bileşeni olarak Kur'an'da vurgulanmaktadır: *"Çocuklarınız erginlik çağına geldiklerinde, kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler. İşte Allah âyetlerini size böyle açıklar. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."* (24 Nûr, 59). Yine Lokmân'ın oğluna verdiği şu öğüt de bu bağlamda unutulmaması gereken incelikler içermektedir: *"İnsanları küçümseyip yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme; Şüphesiz ki Allah, kendini beğenip övünen hiç kimseyi sevmez. Yürüyüşünde mu'tedil ol, sesini alçalt, çünkü seslerin en çirkini elbette eşeklerin sesidir."* (31 Lokmân, 18-19).¹³ Dikkat edilirse yürüyüşe kibir ve gururu karıştırmayacak bir itidâl ile davranma gerekliliğine, sesi ihtiyaç olmadığı halde gereğinden fazla çıkarmanın edebe ve nezâkete aykırı olduğunu öğretmeye varacak derecede geniş bir çerçeve çizilmektedir.

Çocuk eğitiminin bahsedilen tüm bileşenlerinde baba, elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmakla beraber ilahî desteğe olan ihtiyacını her zaman hatırlamalı, başarılı olabilmek için dua ve yakarıştta bulunmayı ihmal etmemelidir: *"Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tövbemizi kabul et. Çünkü sen, tövbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın."* (2 Bakara, 128).

¹² "Hz. Nuh'un karısı, sadece iman etmeyerek pasif bir inkar sergilememiş, aksine onun tebliğini sabote etmek için özel olarak gayret göstermiştir." (Öztürk, 2016: 95).

¹³ "Buharî, Müslim ve diğer hadis imamlarının Ebu Hureyre'den naklettikleri bir rivayette Hz. Peygamber şöyle demektedir: Horozun sesini duyduğunuzda Allah'tan fazlını/ihsanını isteyiniz, zira o şüphesiz bir melek görmüştür; eşeğin sesini işittiğinizde kovulmuş şeytandan Allah'a sığınınız, çünkü o kesinlikle bir şeytan görmüştür." (Muhammed Kenan, tsz: 542).

Dünyevî istikbali önemsemekle beraber, ondan çok daha önemli olduğu bilinciyle çocukların uhrevî istikballerinin kurtuluşu için azamî gayret sarfedilmelidir: “*Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah’ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen herşeyi yapan melekler vardır.*” (66 Tahrîm, 6); “*Ailene namazı emret ve kendin de ona devam et. Senden rızık istemiyoruz. Sana da Biz rızık veriyoruz. Güzel sonuç, Allah’a karşı gelmekten sakınanındır.*” (20 Tâ-Hâ, 132). Bilinmelidir ki kişinin ailesini ateşten ve cehennemden koruması, onlara, kendilerini bu akıbetten kurtaracak olan yolu-yordamı öğretmekle olur; günahlardan uzak tutacak şeyleri kendilerine bildirip eğitmekle mümkün olabilir (Bk., Ferrâ, 2011: II, 882).

Anlatılan tüm bu hususlarda çocuklar eğitime çalışılırken üslup olarak; kesinlikle sevecen, itici olmayan ve kişiliği rencide etmeyecek bir tarz takip edilmeye çalışılmalıdır: “*Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa erişince: Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin? dedi. O da cevaben: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun, dedi.*” (37 Sâffât, 102). Aynı şekilde Hz. Nuh’un oğluna seslenirken kullandığı ifadelerde de şefkat ve merhamet unsurlarını görmek mümkündür, şöyle ki: “*Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcılarla birlikte olma*” (11 Hûd, 42) diye seslenirken oğul anlamına gelen ‘ibn’ kelimesinin küçültülmüş formu olan ‘buney/yavrucuğum-oğulcağım’ kelimesiyle hitapta bulunmaktadır. Bu ise şefkat ve merhametin ifadesi olan bir davranış biçimidir (Bk., İbn Âşûr, 1984: XII, 76).

Ancak her konuda olduğu gibi Kur’an, burada da “çocuğum benim her şeyimdir, varlığımın sebebidir, çocuklarım için her şeyimi feda ederim” tarzında abartılı olan yaklaşımlara set çekmek ve itidali sağlamak üzere şu uyarılarda da bulunmaktadır: “*Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah’ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar ziyana uğrayanlardır.*” (63 Münafikûn, 9); “*Ey iman edenler, haberiniz olsun ki, eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olan vardır, o halde onlardan sakının! Ne var ki, affeder, kusurlarına bakmaz, örterseniz, şüphe yok ki, Allah, çok bağışlayandır, merhamet edendir.*” (64 Teğâbun, 14). Demek ki çocukların yetişmesini ve eğitimini gerekçe yaparak, kişinin kendi bireysel kulluk ve görevlerini ihmal etmesi kabul edilecek bir durum değildir.

Son bir husus ise, babanın elinden gelenin en iyisiyle görevlerini yapmasına rağmen, çocuğunun ilahî rehberliği reddedip kendine bir yol çizmesi durumunda, sorumluluğun kimde olacağı meselesidir? Böyle bir durumda Hz. Nuh’un kıssasından çıkarılabilecek en önemli bir ders olarak sorumluluğun çocuğa ait olacağı, babanın bu noktadan sonra yadırganıp kınanmayacağı ortaya çıkmaktadır. Artık bu noktadan sonra çocuk, ailenin bir ferdi olarak kalma hakkını yitirmektedir. Bu durumun tafsilatı ise dünya-ahiret denklemi bağlamında ele alınmayı hak edecek bir niteliktedir. Bu nedenle takip eden başlık altında daha detaylı bilgi verilecektir.

2.3. Küfür ve Nifak, Aile Kurumuyla Oluşan Bağ Ortadan Kaldırmakta Mıdır, Dünya-Ahiret Denklemi Açısından Nasıl Bir Anlam Taşımaktadır?

“Çocuğu ergenlik çağına kadar dinî öğretilerle beslemek ve yaşayarak ona en güzel örnek olmaya çalışmak öncelikli olarak babanın görevidir. Ancak ergenlikle beraber çocuk için kendi özgür iradesiyle tercih hakkı doğmaktadır. Artık bu safhadan sonrası yani delikanlı çağına gelen gencin doğru olanı seçip hak yolda bir ömür geçirmeyi tercih edip etmemesi, Allah’ın hidâyet ve inâyetiyle beraber birinci dereceden kendi sorumluluğunda olan bir durum halini almaktadır. Tabi ki bu merhalede de babanın güzellikle uyarma ve öğüt verme görevi devam etmektedir. Ancak yetişkinliğe adım atan çocuk, kendi tercihlerinde serbesttir, yaptığı tercihlerle ve işlediği amellerle hesaba çekilecektir. Babanın verdiği eğitimin, çocuk üzerinde her zaman aynı etkiyi yapıp iyi netice vereceğine dair bir garanti de yoktur. Hatta babanın peygamber olması durumunda da, yapabilecekleri sınırlıdır. Zira aile reisi, uzun bir dönemi kapsayacak şekilde oğlunun doğru yolu bulması için elinden geleni yapmalıdır; ancak kendi gücünü aşan etkenler yüzünden çocuğun sapması karşısında, hayatı kendisi için çekilmez hale getirecek bir endişeye kapılmamalıdır. İnsanlar da çocuğun sapmışlığını

tamamen babanın sorumluluğunda bilme yanlışlığına düşmemelidirler. Zira Yüce Allah'ın insana yüklediği sorumluluk, güç yetirebildiği oran ve alanlarla sınırlıdır. İnsan yakın çevresini azaptan kurtarmaya çalışabilir ancak başarı Allah'tandır. Baba ile oğul arasındaki biyolojik bağ, manevî bağla pekiştirilmelidir. İnanç ve fikir yapısı ile ahlâkî davranışları mükemmel olan babanın yolundan giden çocuk, gerçek evlatlık statüsünü kazanıp aynı aileden olmaktadır. Öyleyse biyolojik bağı, beyin ve gönül bağı tamamlamalıdır. Bu, gerçekleşince, çocuk aileye kazandırılmış olmaktadır. Aksi takdirde böyle bir çocuk Hz. Nuh'un oğlunda olduğu gibi aileden sayılmayacaktır. Uzun yıllar kavmini uyarıp onları her yönden irşada çalışan bir peygamberin, oğlunu, eşini ve yakınlarını ihmal etmiş olması düşünülemez. *"Nuh'a, 'senin kavminden, inanmış olanlardan başkası artık inanmayacaktır; onların yapageldiklerine üzülme; nezaretimiz altında, sana bildirdiğimiz gibi gemiyi yap; haksızlık yapanlar için Bana baş vurma, çünkü onlar suda boğulacaklardır' diye Allah tarafından vahyedildi."* (11 Hûd, 36) Ayetinden de anlaşılacağı üzere, Nuh Peygamber kendi imkân ve iradesiyle varılması gereken sınıra kadar gelmiş, beşer gücünün yettiği noktaya kadar hizmetini sürdürmüştür. Bundan sonrası insanların, oğlunun ve eşinin tercihlerine kalmıştır. Bu olayda dikkat bir şekilde analiz edildiğinde görülebileceği üzere, nifak elbisesiyle gizlenen küfür, baba ile oğlunu birbirine bağlayan manevî bağların çoğunu koparmış olmakta ve arada sadece zahirî ilgi dışında fazla bir şey bırakmamaktadır. Hz. Nuh ile oğlu arasında geçen diyalogdan yola çıkarak, Müslüman bir babanın çocuğuna kibar davranması, onun bir mümin olarak hayatını nihayete erdirmesi için sabırla mücadele etmesi, ona örnek olması gerektiği sonucunu çıkarabiliriz. Ne var ki, tüm tebliğ çabaları sonuç vermeyebilir. Bu durumda da iman bağına esas alıp, ilahî yasaya muhalif taleplerde bulunmamak gereklidir." (Bk., Kayacan, 2014; Erişim Tarihi: 20.07.2019).

Peki acaba Hz. Nuh'un oğlundaki nifak ve karısındaki açıktan küfrün, günümüzdeki benzer örneklerinde ne gibi dünyevî sonuçları olmaktadır? Başka bir tabirle acaba İslam şeriatında nifak ve küfrün aile kurumunda doğuracağı sonuçlar nelerdir?

Nifak yani kalbinde küfür taşıdığı halde diliyle iman ettiğini iddia etme hadisesi, vahiyle bilgilendirme olmadığı takdirde bilinmesi ve hakkında kesin hüküm verilmesi mümkün olmayan bir durumdur. Ancak ilahî bir bilgilendirme olması durumunda kesinleşir ve küfür kapsamına girer. Öyleyse kesin bir bilgi yoksa kişi kalbinde küfrü saklıyor olsa da dışardan müslüman kabul edilir ve günahkâr bir müslüman gibi ona davranılır. Bu nedenle Hz. Nûh, oğlunun da kurtulmasını Rabbinden talep etti. Daha önce vurguladığımız üzere şayet oğlu da karısı gibi açıkça küfrünü ilan etmiş olsaydı, Hz. Nûh oğlu için kurtuluş talebinde bulunmazdı.

Bu noktada, küfür hadisesinin dünyevî hukuk açısından hangi sonuçları doğurduğuna bakma gerektiği ortaya çıkmaktadır. İslamî uygulamalardaki en dikkat çekici şey, müris dediğimiz miras bırakan kimse ile vâris olan kimsenin ayrı dinlerden olduğu kesinleşirse, mirasa engel bir durumun oluşması hususudur. Kafir olan bir kimsenin müslüman olan bir kimseye akrabalık bağı bulunsa dahi mirasçı olamayacağına herhangi bir ihtilaf söz konusu olmamıştır. Hadislerde şu şekilde geçmektedir: *"Müslüman kafire, kafir de müslümâna mirasçı olamaz"* (Buhari, Hacc 44; Müslim, Feraiz 1); *"İki ayrı dine mensup olanlar birbirine mirasçı olamaz"* (Ebu Davud, Feraiz 10; Tirmizi, Feraiz 16; İbn Mace, Feraiz 6).

Bahsedilen miras alamama durumu, son din olan İslam şeriatında geçerli olan bir husustur. Hz. Nûh döneminde böyle bir uygulamanın var olup olmadığını kesin olarak bilebilmek, pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca Nûh kıssasında baba vefat edip geride çocukları kalmamaktadır. Aksine baba iman eden çocuklarıyla kurtulurken içinde küfür gizleyen münafık oğlu, dev dalgalara kapılarak hayatını kaybetmektedir. Dolayısıyla zaten herhangi bir miras alabilme olanağına sahip değildir.

Bu konuda asıl kaçırılmaması gereken husus; Allah'ın düşmanı olduğu ve bu şekilde öleceği ilahî bilgilendirme ile kesinleşmiş kimse hakkında, Yaratıcı'nın razı olmayacağı taleplerde bulunulmaması gerektiğini unutmama gerçeğidir. Çünkü bu konumdaki kimseler, kaçınılmaz olarak kendileri için hazırlanan acıklı sonla mutlaka yüzleşeceklerdir. İlahî yargıyı bozmaya dönük hiçbir teşebbüsün, pozitif bir karşılık bulması mümkün değildir.

Çocuğun açıktan küfrü tercih ettiğini belirtmesi durumu, günümüz için de aynı şekilde değerlendirilecek bir meseledir. Ancak Hz. Nuh'un olayında olduğu gibi şayet açıktan küfür yoksa, gizli küfür diyebileceğimiz bir münafıklık durumu söz konusuysa, bu durumun kesinleşmesi vahyî bilgidен başka bir veriyle sabitleşmeyeceğine göre, bizim için farklılık arz edecektir. Öyleyse bizler, münafıklık alamet ve belirtileri başgösteriyorsa dikkatli olmaya çalışmakla birlikte kesin nifak hükmü verme salahiyetine sahip olmadığımızı göre son nefese kadar bu konumdaki bir çocuğu, müslüman bir çocuk gibi kabul edip babalık görevlerimizi yerine getirme yükümlülüğü ile karşı karşıyayız.

3. HZ. İBRAHİM KISSASI (OĞUL-BABA İLİŞKİSİ ÖZELİNDE)

3.1. Âzer, Gerçekten İbrahim'in Babası Mıdır, Yoksa Bazı Yorumcuların İddia Ettiği Gibi Amcası Mıdır?

Baba-oğul ilişkisi hakkındaki Hz. Nuh kıssasının tahlilinden sonra, oğul-baba ilişkisi bağlamında enteresan bir örneklilik sunan Hz. İbrahim kıssasında baba olarak anlatılan Âzer, acaba gerçekten İbrahim'in babası mıdır, yoksa amcası mıdır? Konu hakkında farklı görüşler dile getirilmiştir.

“Âzer'in kimliği ve gerçek adı, kaynaklarda tartışmaya açılmıştır. Tartışmanın nedeni Kur'an-ı Kerim'de Âzer olarak geçen ismin, Tevrat'ta 'Târah' olarak geçmesidir.” (Bk., Öztürk, 2016: 81-82).¹⁴ Taberî, Âzer'le ilgili tartışmalardan bahsederken ilk sırada Süddî, Muhammed b. İshâk ve Saîd b. Abdulazîz kanalıyla onun, İbrahim Peygamber'in babası olduğunu görüşünü aktarır. Saîd b. Abdulazîz'in ifadesiyle, Hz. İbrahim'in babasının (isminin) hem Âzer hem de Târah olduğunu, bunun Hz. Yakub'a aynı zamanda İsrâîl denmesine benzediğini belirtir. Sonra da şu değerlendirmeyi aktarır: “Denildi ki, Âzer'in iki isminin olması imkansız değildir, nitekim asrımızda da aynı şekilde pek çok insanın iki ismi vardır. Bu geçmişte de böyleydi. Bunlarla birlikte, bunun bir lakap olması da mümkündür.” (Bk., Taberî, 2000: XI, 466, 469).¹⁵

Müfessir Beğavî de tefsirinde şu bilgilere yer verir: “Muhammed b. İshâk, Dahhâk ve Kelbî dediler ki Âzer, İbrahim'in babasının ismidir, bir ismi de Târah idi. Mukâtil b. Hayyân ve başkaları da bunun bir lakap olduğunu söylediler.” (Bk., Beğavî, 1997: III, 158).

İbn Atiyye ise konu hakkında şu değerlendirmeye yer verir: “Anlatıldığına göre İbrahim'in babası Âzer, iyi bir marangoz ve mühendis idi. Nemrud da hendeseye ve yıldızlara önem verirdi. Bu sebeple Âzer, Nemrud'un yanında önemli bir mevki edinmişti. Puthanenin sorumlusuydu, özel mührü (putlara) o basıp tapıyordu. İbrahim büyüyünce, onu putları satma işlerinden sorumlu kıldı. İbrahim ise 'kim kendisine zararı olup faydası olmayan şeyleri satın almak ister' diye seslenirdi; putları suya batırıp 'içsenize' diyerek alay ederdi.” (İbn Atiyye, 2001: II, 311).

İmam Şafiî'nin de Âzer'in, İbrahim Peygamber'in babası olduğu kanaatini taşıdığını şu sözünden anlamak mümkündür: “Yüce Allah, babası kâfir olmasına rağmen, İbrahim'i babasına nisbet etmiştir.” (Şafiî, 2006: II, 815, 972). Aktardığımız sözde Âzer'in, İbrahim Peygamber'in babası olduğuna dair bir vurgu mevcuttur.

Müfessirlerden Ebu Suûd ve Şevkanî de, Âzer'in Hz. İbrahim'in babası olduğunu açıkça dile getirmişlerdir (Bk., Ebu Suud, tsz: III, 151; Şevkanî, 1993: III, 396). Yanısıra İmam Buharî'nin Ebu Hureyre'den naklettiği şu hadis de, Âzer'in İbrahim'in babası olduğu konusunda net ifadeler içermektedir. “İbrahim, kıyamet günü, yüzü toza toprağa bulanmış olan babası Âzer'le karşılaşacak ve ona 'Ben sana, bana isyan etme demedim mi?' diyecek; babası da ona 'Bugün sana isyan etmem' cevabını verecektir.” (Buhârî, Enbiyâ, 8; ayrıca bk., Şevkanî, 1993: IV, 125).

“Bazı İslam mezhepleri ise 'Hz. Peygamber'in ataları içinde kâfir olan kimse yoktur' inancına sahip oldukları için, ayetteki 'Eb/baba' kelimesini amca manasında yorumladılar. Halbuki müfessirlerin büyük çoğunluğu, ayetteki kelimenin hakiki anlamını mecaza yorumlamanın gereksiz olduğu

¹⁴ “İbrahim'in babasının ismi, kavminin dilinde 'Târah' idi.” (Mukatil b. Süleyman, 2002: I, 569).

¹⁵ “Denildi ki Âzer'in tarih kitaplarındaki ismi 'Târah' idi, ayrıca tıpkı Ya'kub ve İsrâîl isimlerinde olduğu gibi, hem Âzer hem de Târah isimlerinin aynı kişiye ait isimler olduğu da söylenmiştir.” (Beydavî, 2011: II, 169).

görüştünderler.” (Saîd Havvâ, 2003: III, 1697). Mesela mecaza yorumlamanın gereksiz olduğunu belirten alimlerden biri olan Râzî, Âzer hakkında ayette kullanılan açık ifadelerle zıt görüşlere değinirken, bunların tümünün zorlama-gereksiz yorum anlamına gelen “tekellüfât” olduğunu, hiçbirinin kesin bir delile dayanmadığını belirtir (Râzî, 1999: XIII, 32), akabinde şöyle bir değerlendirmede bulunur: “Âzer’in, İbrahim’in babası olduğu hakkında anlatılanlar tamamen doğrudur. Çünkü Yahudiler, Hristiyanlar ve müşrikler, Hz. Peygamber’i yalanlama konusunda son derece istekli davranıyorlardı; şayet Âzer, İbrahim’in babası olmasaydı bunlar kesinlikle susmazlardı. Onların da bunu yalanlamamalarından kesin olarak biliyoruz ki bu husus, doğru olup gerçektir.” (Râzî, 1999: XIII, 32).

“Âzer’in Hz. İbrahim’in babası değil, amcası olduğu görüşü daha ziyade Şia tarafından yaygın olarak paylaşılmaktadır. Onlara göre bir peygamberin babası kafir olamayacağından, Âzer Hz. İbrahim’in babası olamaz.” (Öztürk, 2016: 82). Bu görüş, son zamanlarda bazı araştırmacılar nezdinde de itibar görmeye başlamıştır. Örneğin konu hakkında yapılan değerlendirmelerden biri şöyledir:

“Son zamanlarda bir kısım araştırmacılar, peygamberlerin neslini lekelemeye yeltenmektedirler. Bunların amacı ise bu tür asılsız argümanlardan yola çıkarak, Kur’an’ı ve İslamiyet’i olumsuzlamaktır... (Dartma, 2010: 5). Hz. İbrahim’in, el-ebu ile el-vâlid kelimelerini farklı anlamlarda kullandığının gayet açık olduğunu söyleyebiliriz. Yani onun, el-ebu kelimesini "amca", el-valid kelimesini de "öz baba" anlamında kullandığı kuvvetle muhtemeldir... (Dartma, 2010: 14). Bizim tezimiz, Azer’in onun (Hz. İbrahim’in) gerçek babası olmayabileceği şeklindedir. Ancak, tezimizi temellendirebilmek için öne sürdüğümüz delilleri ve yapılan yorumlan çürütecek daha güçlü delil ya da gerekçeler ortaya konursa, buna göre son görüşümüzde değişiklikler olabileceğini de burada belirtmek istiyoruz.” (Dartma, 2010: 15).

Yukarıda dile getirilen görüşler doğrultusunda meseleyi ele aldığımızda, ortaya çıkan tablo şudur: (a) Bir putperest olduğu anlaşılan Âzer’in, Hz. İbrahim’in babası olduğunu söylemek, Hz. İbrahim’in neslini lekelemeye yeltenmektir. (b) Bu görüşü paylaşanlar, Kur’an’ı ve İslamiyet’i olumsuzlamayı gaye edinen kimselerdir.

Bizce sözü edilen her iki argüman da zayıftır, kabul edilebilecek bir tutarlılığa sahip değildir. Öncelikle birinci iddiayı ele alalım: Âzer’in putperest olduğu için İbrahim’in babası olamayacağını, bu durumun İbrahim’in neslini lekeleyeceğini söylemek, gerçekçi olmayan bir durumdur. Çünkü nesil meselesi biyolojik bir meseledir, putperestlik gibi inanca dair bir bozukluk olan soyut bir hususun, biyolojik ve somut bir olayı lekeleyeceğini düşünmek makul değildir. Bu hususta Müfessir Muhammed Şa’râvî’nin yaptığı şekilde “*Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Artık bu yıldan sonra Mescid-i Haram’a yaklaşmasınlar*” (9 Tevbe, 28) ayetini delil olarak kullanmak da doğru değildir.¹⁶ Zira ayette bahsedilen “pislik”, şayet maddi ve biyolojik anlamdaki bir kirlenmeyi ifade etseydi, şirkten vazgeçip imana gelen kimselerin söz konusu olan kirlenmişlikleri yine devam ederdi. Halbuki iman ettikten sonra bahsedilen kirlenme ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle, âlimlerin çoğunluğunun müşriklerin/putperestlerin “neces/ pis-kirli” olmalarını, mânevî anlamda ele almaları son derece yerinde bir tespittir. Müşrikler, başta Allah’a ortak koşma yönündeki inançları olmak üzere, Kâbe’yi çıplak tavaf etme, murdar et yeme, babasının eşiyle evlenme gibi çirkin davranışları sebebiyle böyle nitelendirilmişlerdir (Bk., Karaman, 2014: II, 749-750). Yani bahsedilen kirlenme, biyolojik olmanın ötesinde davranışsaldır. Öyleyse bu türden olan davranışsal durumlar, nesli lekeleyip kirleten durumlar değildir. Aksi durumda kardeşini öldüren Kâbil’in, Hz. Adem’in neslini kirlettiğini düşünmenin önünde herhangi bir engel kalmayacaktır ya da küfür ve dalalette ısrar eden Hz. Nûh’un karısı ile Hz. Lût’un karısının onların nesillerini kirlittiklerini düşünmemiz icap edecektir. Öyleyse, Âzer’in müşrik olmasıyla Hz. İbrahim’in neslini lekelemiş olacağını, bu yüzden de babası değil de amcası olması gerektiğini düşünme varsayımı, sağlıklı bir değerlendirme değildir.

¹⁶ Şa’râvî, konu hakkında şu değerlendirmede bulunur: “Hz. Peygamber şöyle demiştir: Ben temiz olan erkeklerin soyundan ve temiz olan kadınların rahimlerinden süzülerek geldim. Bu söz ise Hz. Peygamberin soyunun gerek babalar gerekse anneler yönünden şirkten uzak olduğunu göstermektedir. O halde bizim Âzer’in, Hz. İbrahim’in babası olduğuna inanmamız mümkün değildir; çünkü o müşrik bir kimse idi.” (Şa’râvî, 1997: VI, 3733).

Ayrıca mutlaka neslin lekelenmesi hadisesi gündeme gelecekse, Âzer'in İbrahim'in babası olmayıp amcası olması da durumu kurtarmaya yetmeyecektir. Zira öz amcası, babasının öz kardeşi olup İbrahim'e göre ikinci babada birleşmektedirler. Bu durumda yine nesil lekelenmiş olmaktan kurtulamayacaktır.

Kur'an ve İslam'ı olumsuzlama meselesine gelince, bu da sağduyulu bir yaklaşım değildir. Aksine bu durum, Kur'an ve İslam'ın ne kadar adil ve hakkaniyetli olduklarının en parlak delillerindedir. Çünkü Kur'an ve İslam'a göre kurtuluşun reçetesi bellidir: İman ve salih amel. Bu iki özellik her kimde hakıyla mevcutsa, o kurtuluşa giden yoldadır. Her kim ki bu ikisinden nasibini almamış ise isterse Peygamberin babası veya oğlu yahut kızı ya da karısı olsun helak olmaktan kurtulma şansına sahip değildir. Bu ise İslamiyet için bir olumsuzlama veya leke değil, aksine adalet ve hakkaniyeti temsil eden iftiharlık bir tablodur. Hz. Peygamberin şu ölümsüz tavsiyesini hatırlatan bir vakıadır: *"Yâ Fâtıma! Kalk namazını kıl. Sakın babam peygamber diye ihmal etme. Allah'ın rahmeti olmadan ben de birşey yapamam."* (Müslim, İman 89).

Bir diğer iddia olan "Hz. İbrahim'in, el-ebu ile el-vâlid kelimelerini farklı anlamlarda kullandığının gayet açık olduğunu söyleyebiliriz. Yani onun, el-ebu kelimesini 'amca', el-valid kelimesini de 'öz baba' anlamında kullandığı kuvvetle muhtemeldir..." (Dartma, 2010: 14) argümanına gelince, "Eb/Baba" kelimesinin çoğulu olan "Âbâ" kelimesinin amca'yı da kapsayacak şekilde "atalar" anlamında kullanıldığı doğrudur: *"وَأَتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ / Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum."* (12 Yûsuf, 38); *"إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَاللَّهُ أَبَاتُكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ / O zaman (Ya'kub) oğullarına: Benden sonra kime kulluk edeceksiniz? demişti. Onlar: Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz, dediler."* (2 Bakara, 133). İlk sırada verdiğimiz ayette Hz. Yusuf, atalarını babalar silsilesi şeklinde saymaktadır: Yani kendi babası Yakub, onun babası İshak ve onun babası olan İbrahim'in isimlerini zikretmektedir. Buradaki atalar silsilesinde amcaya yer verilmemiştir. Ancak ikinci sırada verdiğimiz ayette Yakub'un oğulları, atalarını sayarlarken babalarının amcası olan İsmail'i de dahil edecek şekilde silsileyi zikretmişlerdir. Babalarına hitaben "senin ataların olan İbrahim, İsmail ve İshak" demektedirler. Belirttiğimiz üzere burada Hz. Yakub'un babası olan İshak ve onun babası olan İbrahim zikredildiği gibi yanısıra Hz. İbrahim'in oğlu ve İshak'ın kardeşi yani Yakub'un amcası olan İsmail de zikredilmiştir. Bu ikinci kullanıma göre "Eb/Baba" kelimesinin çoğulu olan "Âbâ" kelimesi, amca'yı da kapsayacak şekilde "atalar" anlamında kullanılmıştır. Ancak Kur'an'da, "Eb" kelimesinin tekil olarak kullanılıp da "amca" anlamına geldiği herhangi bir örneğe rastlamak mümkün değildir.

Toplam kırkaltı (46) yerde tekil olarak kullanılan "Eb" kelimesi, bütün örneklerde baba anlamında kullanılmaktadır (Bk., Abdülbâkî, 1990: 2-3). Sadece bir ayette mecazî bir bağlamda olmak üzere baba anlamında kullanılan "eb" kelimesi,¹⁷ öteki bütün örneklerinde gerçek anlamıyla babayı ifade etmektedir. Bu noktada son derece güçlü bir istisnâ deliline sahip olmadan "Eb" kelimesinin "amca" anlamında kullanılmış olduğunu iddia etmek, ciddi tutarsızlıklara da yol açmaktadır. Yanısıra yukarıda, "Eb" kelimesinin çoğulu olan "Âbâ" kelimesini "atalar" anlamında kullanan Hz. Yakub'un oğulları, Kur'an'da tekil olan "Eb/baba" kelimesini yirmibir (21) yerde kullanmaktadırlar ve hepsinde de babaları olan Yakub'u kasdettikleri son derece açıktır (Bk., Abdülbâkî, 1990: 2-3), yakından uzaktan amca anlamıyla ilgili herhangi bir içerik söz konusu değildir. Bu noktada bahsinde bulunduğumuz örneklerin bir kısmını burada vermek, konunun netliğe kavuşması açısından somut veriler üzerinden hareket etme olanağı sağlayacağından önemlidir: *"إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ / عشرَ كُوْكِبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ / Bir zamanlar Yusuf, babasına demişti ki: Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm."* (12 Yûsuf, 4). Ayette Yusuf, babası Yakub için "Eb(eti)" kelimesini kullanmaktadır, burada Yakub'un, Yusuf'un amcası olduğunu iddia etmenin sağlam hiçbir zemini yoktur. Bir başka örnek şöyledir: *"نُرَيْكُ مِنْ*

¹⁷ "Allah uğrunda hakıyla cihad edin. O, sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi. *Babanız İbrahim'in* dinine uyun. Allah, sizi hem daha önce, hem de bu Kur'an'da müslüman diye isimlendirdi ki, Peygamber size şahit (ve örnek) olsun, siz de insanlara şahit (ve örnek) olasınız. Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a sarılın. O, sizin sahibinizdir. O, ne güzel sahip, ne güzel yardımcıdır!" (22 Hacc, 78).

قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا الْمُحْسِنِينَ / Onlar (kardeşleri), Yûsuf'a: Ey güçlü vezir! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoymuşsunuz. Şüphesiz biz senin iyilik edenlerden olduğunuzu görüyoruz, dediler.” (12 Yûsuf, 78). Ayette açıkça görüldüğü üzere kardeşleri Hz. Yusuf'la konuşurlarken, kardeşleri Bünyamin'in çok yaşlı bir babası olduğunu ifade etmek üzere “Eb” kelimesini kullanmaktadırlar, burada “amca”yı kastedmedikleri son derece açıktır. Aksi durumda ayetteki ifade, “Ey Yusuf, onun yaşlı bir amcası var” anlamına gelecektir ki realiteyle bağdaşır bir durum değildir. Bu örnekleri çoğaltıp uzatmak mümkündür, ancak konuyu gereğinden fazla uzatmamak adına bu kadarıyla yetinmek yerinde olacaktır.

Verilen örnekler doğrultusunda “Eb” kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de tekil olarak kullanıldığı hiçbir yerde amca anlamına gelmediği halde, Hz. İbrahim kıssasında “babasının putperest olması onun neslini lekeler” önermesinden hareketle “kastedilen babası değildir, amcasıdır” demenin dinî arkaplanda bir karşılığını bulabilmek neredeyse imkansızdır. Öyleyse bu noktada yapılması gereken ve daha tutarlı olan şey, “babasının putperest olması onun neslini lekeler” önermesinin doğruluğunu sorgulamaktır. İnanç gibi soyut olan bir husus, nesil gibi biyolojik olan bir hususu lekelemiş olsaydı, -daha önce de vurguladığımız üzere- hâşâ Hz. Lût'un kızlarıyla beraber, hanımının küfründen dolayı lekeli olmalarını ve yine Hz. Nûh'un iman eden çocuklarıyla beraber küfürde ırsar eden eşi ve nifakını gizleyen münafık oğlu sebebiyle kirlenmiş olduklarını kabul etmek gerekecekti. Bu ise son derece sağlıklı bir yaklaşımdır. Halbuki Hz. Nûh'un iman eden oğulları temiz iken, nifak suretiyle küfrünü gizleyen ve dağın kendisini azgın suların kurtaracağını zanneden, bu sebeple de kurtuluş gemisine binmeyi reddeden oğlu, aileden sayılmamıştır. Ancak bu durum biyolojik bir lekelenme sebebiyle değil, inanç ve amel noktasındaki bir kirlenme nedeniyle olmuştur. “Allah: Ey Nuh! O kesinlikle senin âilenden değildir. Çünkü o salih olmayan bir amel(in sahibi)dir. Hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben, seni cahillerden olmaktan sakındırırım.” (11 Hûd, 46).

Bu hususta zihinlerde soru işareti kalmaması adına son bir örnek vermek belki tamamlayıcı olacaktır: “يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ” / İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden ve babasından kaçır.” (80 Abese, 34-35). Ayet-i kerimede kullanılan “Ümm” kelimesi nasıl ki “anne”yi ifade ediyorsa, teyze veya hala demek değilse; “Eb” kelimesi de çocuğun dünyaya gelmesinin iki sebebinden diğeri olan “baba”sidir, yoksa amcası veya dayısı değildir. Bu noktadan hareketle şunu vurgulamakta yarar vardır: Kur'an tefsirinde doğruyu bulma adına yapılması gereken şey, zihinlerimizdeki fikirlere dayanak bulmaya çalışmak değil, delillerden hareketle fikirlerimizi oluşturmaya çalışmak olmalıdır.

3.2. Küfür ve Dalalette İsrar Eden Âzer'e Karşı, Oğul İbrahim'in Sorumlulukları Nelerdir?

Aile fertlerinin özellikle açıktan birbirlerine zıt inançlara sahip olmaları, bireyler arasında tartışmayı neredeyse kaçınılmaz kılmaktadır. Hz. İbrahim ile babasının olayında aslında böyle bir hadise cereyan etmektedir. Âzer, sıradan bir vatandaş olmayıp putperestlik inancının önemli simalarından biridir. Baba Âzer, put yapımcısı olup yaptığı putları oğul İbrahim aracılığıyla satmaya çalışmaktadır. Putperestlik inancının önde gelen bir siması olmanın yanında tam anlamıyla bir zulüm yönetimi oluşturan Nemrud'a yakın olmak, Hz. İbrahim gibi tevhid inancının bayraktarlığını yapan birisiyle karşı karşıya gelmek için yeterli bir sebeptir (Bk., Öztürk, 2016: 84).

Ancak oğul ile babanın inanç zıtlığı nedeniyle karşı karşıya gelmiş olmaları, acaba İbrahim'in bütün görev ve sorumluluğunu ortadan kaldırmamış mıydı? Konuyu Kur'an-ı Kerim'den takip ettiğimizde ilk planda, Hz. İbrahim'in tavizkâr bir üsluba yeltenmeden, eğip bükmeden babasına gerçekleri söylediği hususu gözümüze ilişmektedir: “Bir zaman İbrahim, babası Âzer'e, 'Sen putları ilâh mı ediniyorsun? Şüphesiz, ben seni de, kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum' demişti.” (6 En'âm, 74). Bu pasajda Allah'ı bırakıp putlara tapmanın, apaçık bir sapıklık olacağı tespiti, son derece net ifadelerle dile getirilmektedir. Ancak Hz. İbrahim, tevhid hakikatini babasına açıklarken sadece bu durum tespitiyle yetinmez, farklı üsluplarla babasının akıl ve gönül dünyasına hitap etmeyi de ihmal etmemektedir: “Bir zaman babasına, 'Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?' demişti.” (19 Meryem, 42). Ayet-i kerimede, canlılar arasındaki en yaygın olan iletişim vasıtalarına vurgu yapılmaktadır. Duymayan ve görmeyen birisiyle iletişime

geçebilmek çok güçtür. Bu iki etkin iletişim vasıtası yoksa insanlara fayda sağlama ihtimali de neredeyse imkansız olmaktadır. Zira duymak ve görmek gibi en basit iletişim yolları dahi kapalı olan iki varlık arasında, daha üst düzey bir iletişim beklemek beyhüdedir (Bk., Öztürk, 2016: 85). Hz. İbrahim burada, düşünmeye sevk eden makul üslubuyla, babasının zihin dünyasında gerçekleri kavramasına yarayacak şimşekler çakmayı arzu etmektedir.

Hız. İbrahim yine babasının gönlünü fethedebilme, düşünme melekelerini ve kalbî duygularını harekete geçirebilme adına, büyük bir samimiyetle şu gerçeği vurgulamaktadır: *“Babacığım! Doğrusu, sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Bana uy ki seni doğru yola iletelim. / Babacığım! Şeytana tapma! Çünkü şeytan Rahmân'a isyankâr olmuştur.”* (19 Meryem, 43-44). Ayet-i kerimede kullanılan ve ‘babacığım’ diye tercüme edilen ‘Ebeti’ tabiri şefkat, merhamet, lütuf ve iştiyak ifade eder ki (Bk., Ebu Suud, tsz: V, 266), gönlü fethedebilmenin en sağlam yoluna işaret etmektedir. Bundan da anlaşılabilirliği üzere Hız. İbrahim, elinden geldiğince zorbalıkla değil şefkatle babasını hak yola davet etmekten geri durmamaktadır. Buraya kadar, oğulun babaya karşı, gerçekleri olanca açıklığıyla tebliğ edip ulaştırma sorumluluğunu taşıdığına tanık olmaktadır. Demek ki aradaki önemli yaş farkı ve baba olma niteliği, oğulun babasına gerçekleri anlatma sorumluluğuna aykırı bir durum teşkil etmemektedir, aksine gerçeklerin anlatılmamış olması, büyük bir vebâli beraberinde getirecektir.

Anlatılanlar çerçevesinde hak ve hakikati bulup özümseyen oğulun, babasına ve aynı bağlamda annesine karşı en önemli görevi, onları güzel-etkileyici bir üslupla gerçeğe davet etmek ve bu hususta gerçeği olanca açıklığıyla kendilerine izah etmeye çalışmaktır. Ancak tüm çabalara rağmen örneğin baba, küfür ve dalalette ısrarcı olur ve *“Babası, ‘Ey İbrahim! Sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, mutlaka seni taşlarım. Uzun bir süre benden uzaklaş!’ dedi”* (19 Meryem, 46) tarzında sert bir karşılık verirse, bu durumda takınılacak tavır nasıl olmalıdır? Bu sorunun cevabını da, oğul İbrahim’in merhamet ve acıma duygusuyla örülü şu ifadelerinde bulmaktayız: *“(İbrahim) şöyle dedi: Selam olsun sana! Senin için Rabbim'den mağfiret dileyeceğim, çünkü O, bana karşı çok lütfkârdır. / Sizi ve Allah'tan başka taptıklarınızı terk ediyor ve Rabb'ime dua ediyorum. Rabbime yalvarıp-yakarmakla bahtsız olmayacağımı umuyorum.”* (19 Meryem, 47-48). Dikkat edilirse oğul İbrahim, son derece sağduyulu bir tavırla, samimi ve nazik bir üslupla uyarılarını yapmaya devam etmiş ve babasına, bağışlanması için mağfiret duasında bulunma sözü vermiştir.

Bu noktada, oğulun babasına karşı gerçekleri anlatma-tebliğ etme görev ve sorumluluğuyla ilgili herhangi bir şüpheye mahal olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ancak herşeye rağmen küfürde ve inançsızlıkta ısrar eden babaya ve bu bağlamda ebeveyne karşı verilen “bağışlanma için dua” sözü, acaba ne derece doğrudur, ne zamana kadar yapılabilmesine imkan verilmektedir?

“Bağışlanma duası” meselesinde, farklı yaklaşımlar söz konusu olmuştur. Bu yaklaşımlardan bir tanesi şöyledir: *“Hz. İbrahim’in çevresiyle ilişkisi tek istisna dışında (bizim için uygulanabilirlik açısından) örnektir. O tek istisna ise babasına dua edeceğine dair söz vermesi ve put yapımcısı babasının küfür üzere öldüğünü bile bile bu sözünden dolayı onun arkasından af ve mağfiret talebini kesmemesidir.”* (İslamoğlu, 2011: 399). Bu iddiaya göre oğul İbrahim, babasının kâfir olarak öldüğünü bildiği halde onun affedilmesi ve bağışlanması için dua etmiştir, böyle bir talepten geri durmamıştır. Acaba ilgili Kur’an ayetleri bağlamında gerçek böyle midir?

Yukarıda geçen Meryem Suresi 47. ayetteki ifadede görüldüğü üzere, babası Hız. İbrahim’i evden kovduktan sonra, o babasına *“Sana selam olsun. Senin için Rabbim'den mağfiret dileyeceğim, çünkü O, bana karşı çok lütfkârdır”* demişti. Söylediği bu söz üzerine İbrahim Peygamber, babası hakkında iki kez mağfiret dilemiştir. Birincisi: *“Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, anamı-babamı ve inananları bağışla”* (19 İbrahim, 41); İkincisi: *“Babamı da bağışla, çünkü o yanlış gidenlerdendir.”* (26 Şuarâ, 86). Ancak kendisi için mağfiret dilediği babasının, ‘Allah düşmanı’ olduğunu idrak

edince, babasıyla ilişkilerini koparmıştır (Bk., Mevdudî, 1997: VI, 241):¹⁸ “İbrahim’in babası için istiğfar etmesi de surf ona vermiş olduğu bir sözden dolayı idi. Böyle iken onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıklanınca o işten vazgeçti. Şüphesiz ki İbrahim, çok bağıryanık, çok halim birisi idi.” (9 Tevbe, 114) Tevbe suresinin bu ayetinden anlaşıldığı üzere; akraba bile olsalar, cehennemlik oldukları anlaşıldıktan sonra müşrikler için mağfiret dilemek, ne Peygamberin, ne de mü’minlerin yapacağı bir iştir! Nitekim İbrahim Peygamber de, babasının bir Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzak durmuş ve dua etmeyi terk etmiştir (Bk., Mevdudî, 1997: VI, 240-241; Elmalılı, tsz: VII, 4901).¹⁹ Bu deliller ışığında “İbrahim, babasının kâfir olarak öldüğünü bildiği halde onun affedilmesi ve bağışlanması için dua etmiştir” iddiasının, yanlış bir algılamadan ibaret olduğu ve bir gerçekliğinin bulunmadığı açıktır.

3.3. Baba ile Oğul Arasındaki Aile ve Kan Bağının Dünya-Ahiret Hayatı Bağlamında Taşındığı Değer Nedir veya Nasıl Olmalıdır?

Küfür ve dalalette ısrarcı davranan babaya karşı tebliğ sorumluluğu ve bunu ne şekilde yerine getirmesi gerektiği hususu anlaşıldıktan sonra; “çocuğun, anne-babasına karşı dünyevî görevleri nelerdir, acaba bu konuda Kur’an’da bir durum tespiti yapılmakta mıdır?” sorularının cevaplarına bakmak gerekmektedir.

Öncelikle Ankebût suresinde geçen şu ayeti hatırlatarak sözü edilen sorulara cevap bulmaya çalışmak, isabetli olacaktır: “Biz, insana, ana-babasına iyilik etmesini emrettik. Şâyet onlar seni, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi bana ortak koşman için zorlarsa, bu takdirde onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak bana olacaktır ve ben yapmakta olduklarınızı size haber vereceğim.” (29 Ankebût, 8). Ayette son derece net bir ifadeyle vurgulandığı üzere asıl olan, dünyevî yaşamlarında anne-babaya iyi davranmak ve iyilik etmektir. Bu noktadaki kırmızı çizgi, tevhide hâle getirecek taleplerinin yerine getirilmemesi uyarısıdır. Anne-babanın din konusundaki yanlış isteklerini gerekçe göstererek onlara kötü davranma yanlışlığına düşülmemesi gerektiği hususu, burada işlendiği gibi şu ayette daha da pekiştirilmiş bir vurgu ile anlatılmaktadır: “Eğer, hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seninle uğraşırlarsa, onlara itaat etme. Fakat dünyada onlarla iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz ancak banadır. Ben de size yapmakta olduğunuz şeyleri haber vereceğim.” (31 Lokmân, 15). Demek ki dünyaya bakan yönüyle, anne-babayla iyi geçinmek, onlara ihtiyaç duyacakları konularda yardımcı olmak, iyilikte ve yardımda bulunmak esastır. Ancak ahiret konusuna gelince, herkes yaptıklarının hesabını verip sorgulandıktan sonra, kendi yapıp ettiklerinin sonuçlarına katlanacaktır.

Müfessir Râzî’nin İsrâ suresinde geçen şu ayetin, müslüman olan baba hakkında geçerli olduğu gibi kafir olan baba hakkında da geçerli olduğunu söylemesi (Bk., Râzî, 1999: XIII, 33), konumuz açısından son derece önemlidir: “Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara ‘öf!’ bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle.”²⁰ Dikkat edilirse ayette, anne-babaya dünyevî yaşamlarında herhangi bir koşula bağlamaksızın iyi davranma, kesin bir dille emredilmektedir. İyi davranma, anne-babanın mü’min olma şartına bağlanmamaktadır. Öyleyse müşrik veya kafir olmaları durumunda, anne-babanın tevhide ve tevhidin gereklerine aykırı olan istekleri yerine getirilmez, ancak dünyevî yaşamları konusunda onlara iyi davranılır. Bu iyi davranma da bir tercih meselesi değil, ilahî ve yerine getirilmesi gereken bir emirdir.

¹⁸ “Babasının Allah düşmanı olduğu kesin bir şekilde ortaya çıkınca İbrahim, babasından uzaklaşıp irtibatını kesti. Mü’minlerden bazıları şirk üzere ölen babaları için dua edip bağışlanmalarını talep ediyorlardı. Gerekçe olarak da ‘İbrahim Peygamber de babası için istiğfarda bulunuyordu,’ demekteydiler. Bunun üzerine Yüce Allah, ilgili ayeti indirdi.” (İbn Kesîr, 1999: III, 480).

¹⁹ “Bu ayetlerden açıkça, Peygamberlerin ancak sonuna kadar devam eden davranışlarının örnek alınabileceği anlaşılmaktadır. Kendilerinin sonradan terk ettiği veya Yüce Allah’ın yapmaktan men ettiği ya da sonraki şeriatın neshettiği davranışlar örnek alınmaz. Ayrıca hiç kimsenin ‘Bu bir peygamberin amelidir’ diyerek, yukarıda özellikleri belirtilen davranışları örnek alması doğru değildir.” (Mevdudî, 1997: VI, 241). Konu hakkında daha detaylı bilgiler için (bk., Turan, 2018: 105-107).

²⁰ 17 İsrâ, 23

4. SONUÇ

İslam açısından aile mefhûmunun net bir şekilde anlaşılabilmesi, bu çekirdek kurumu oluşturan fertlerin birbirlerine karşı görev ve sorumluluklarının kavranabilmesine bağlıdır. Bu kavrayışın elde edilebilmesi ise ailedeki büyüklerin küçüklere yönelik sorumluluklarının, küçüklerin ise büyüklerle karşı görevlerinin somut verilerle ortaya konmasına bağlı olduğu kuşkusuzdur. Bu çalışmada sözü edilen gayeyi gerçekleştirebilmek üzere, Hz. Nuh ve Hz. İbrahim kıssalarından bazı kesitler sunuldu, somut yaşanmışlıklar üzerinden analizler yapıldı.

Birinci kıssada Baba Nûh, yıllarca kavmine doğruları anlatabilme uğruna -gece-gündüz demeden- her türlü imkânı değerlendirmeye özen gösterirken; oğlu Yâm, Allah'ın hıfz ve korumasına itimad etmeyip doğa ve tabiata sığınmayı ve bu sayede tufan hadisesinden kurtulmayı düşlemektedir. İkinci kıssada ise Oğul İbrahim'in hidayeti seçtiği ve doğru yolda sebat etme uğruna gerekirse canını feda etmeyi göze alabildiği gerçeğine karşılık; baba Âzer'in dalalet yolunda gitmede ve putlara tapmada ısrarcı davranması tarzında bir tutum sergilediği göze çarpmaktadır.

Kıssalarda söz konusu edilen karmaşık ilişkileri çözümlenme adına bazı alimler kendilerince daha radikal yorumlara başvurmuşlardır. Sözelimi Hasan-ı Basrî, Mücahid ve İbn Cüreyc gibi alimler, oğul Yâm'ın gerçekte Hz. Nûh'un öz oğlu olmadığını savunmuşlardır. Bu tarz bir yorumun, hayat-memat meselesi olan kurtulma veya boğulma olayı bağlamında, zayıf ve sorunlu bir yorum olarak kaldığı açıktır. Zira iman etmiş olduktan sonra, ister Nuh'un öz çocuğu olsun, ister karısının önceki kocasından olma bir çocuk olsun, isterse babası bilinmeyen bir kimse olsun, kurtulma meselesinde farklı bir durum oluşturmayacaktır.

Kimi alimler de putperest bir kişi olan Âzer'in, İbrahim'in babası olarak kabul edilmesi durumunda onun neslinin lekelenmiş olacağını ve bundan İslam'ı olumsuzlama tarzında bir neticenin ortaya çıkacağını savunmuşlardır. Halbuki nesil meselesi, biyolojik bir meseledir. Putperestlik gibi inanca dair bir bozulmanın, zorunlu olarak beraberinde biyolojik kirlenmeyi getireceğini söylemek gerçekçi değildir. Şayet böyle olsaydı, şirkten vazgeçip iman eden kimselerin kirlenmişlikleri ortadan kalkmazdı. Öyleyse bahsedilen kirlenme, manevî bir kirlenmedir, biyolojik ve maddi bir kirlenme ile ilgili olmaktan uzaktır. Yanısıra bir babanın küfür ve şirk tercih etmiş olması, peygamber olarak gönderilen bir oğulun getirdiği dinin olumsuzlanması anlamını taşıdığı iddia etmek, realiteye aykırıdır. Zira peygamber babası da olsa, dilediği hayat tarzını tercih etmede özgür irade sahibidir, mutlak şekilde gelen semavî dini kabul etmek ve ona uygun yaşamak zorunda bırakılmamıştır. Aslında bu durum, dinin sorumluluğun şahsi olması prensibini ne kadar önemseydiğini gösteren en canalıcı örneklerden biridir.

Baba ile oğul veya oğul ile baba arasında din farklılığı olması durumunda da ilişkiler tamamen kopmamakta, belli düzeyde görev ve sorumluluklar devam etmektedir. Baba, oğluna karşı gerçekleri en güzel yollarla anlatmaya devam etmek ve onun dünyevî ihtiyaçlarında belli düzeyde de olsa yardımcı olmak durumundadır. Ancak ahirette oğulun kendi inanç ve amelleri yeterli değilse, babanın yapabileceği birşey söz konusu değildir. Oğul da babasının küfür ve şirk tercih etmesi durumunda, dine aykırı olan taleplerini yerine getirmeyle mükellef değilken, dünyevî yaşamları konusunda koşulsuz olarak onlara iyi davranmak ve yanında ihtiyarlaması durumunda güzel geçinmek durumundadır. Burada yanlış isteklerini gerekçe yaparak oğulun babaya dünyevî konularda kötü davranma hakkı bulunmamaktadır. Ancak babasının iman ve amel-i salih reddetmesi durumunda, oğulun ahirette onun için birşey yapamayacağını da unutmaması gerekmektedir.

İslam'ın bu konuda gözettiği denge takdire şayandır. Çünkü itidalli bir yol izlenmektedir; 'ya hep, ya hiç' tarzında bir çıkmaza insanı sürüklememektedir. Herşeye rağmen devam ettirilmesi gereken bir ilişki düzeyinden bahsedilmektedir. Ancak peygamber oğul veya babası olmanın, iman ve salih amel olmaması durumunda insanı kurtarma anlamında bir işlevsellik görmeyeceği bilinci, hiçbir zaman kaybedilmemelidir. Yani kişi, Allah katında nesebiyle değil, imanı ve ameliyle sorguya çekileceğini asla unutmamalıdır.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim.

Abdübâkî, M.F. (1990). *el-Mu'cemu'l-Mufehres lielfâzi'l-Kur'an'il-Kerîm*, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Beğavî, H. (1997). *Meâlimu't-Tenzil fi Tefsîri'l-Kur'an*, Tahkik: Muhammed Abdullah en-Nemir vd., Dâru Taybe.

Beydavî, A. (2011). *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

Buhari, M. (1981). *el-Camiu's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Dartma, B. (2010). "Dînî Ve Tarihî Metinler Bağlamında Hz. İbrahim'in Tarihen Varlığı ve Gerçek Babasının Kimliği Üzerine Bir İnceleme", *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi 9-10*, Bişkek.

Ebu Davud, S. (1981). *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Ebu Suud, M. (tsz.). *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut.

Elmalılı, M.H.Y. (tsz.). *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul.

Ferrâ, Y. (2011). *Meâni'l-Kur'ân*, Tahkik ve tahrir: Şeyh Doktor İ'mâdu'd-Dîn İbn Seyyid Ali'd-Derviş, Alemlü'l-Kutub, Beyrut.

İbn Âşûr, M.T. (1984). *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnusiyye, Tûnus.

İbn Atiyye, A. (2001). *el-Muharreru'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Tahkik: Abdusselam Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

İbn Kesîr, İ. (1999). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, İhtisâr ve Tahkîk: Muhammed Alî Sâbûnî, Daru'l-Fikr, Beyrut.

İslamoğlu, M. (2011). *Kur'an Surelerinin Kimliği*, Akabe Vakfı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

Karaman, H. & Çağrı, M. & Dönmez, İ.K. & Gümüş, S. (2014). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara.

Kayacan, M. (2019). *Hz. Nuh'un Oğluyla İlişkisi*, <https://www.muratkayacan.com/2014/10/hz-nuhun-ogluyla-iliskisi.html>, Erişim Tarihi: 20.07.2019

Kurt, Y. (2010). "Kur'an Kıssalarında Aile", *Kur'an'ın Nüzulünün 1400. Yılı münasebeti ile Kur'an'da Aile Sempozyumu*, Soma.

Kurtûbî, M. (1971). *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan.

Maverdî, (tsz.). *Tefsiru'l-Maverdî=En'Nuket ve'l-Uyûn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan.

Mevdudî. (1997). *Tefhimu'l-Kur'an*, Çev. Kayani, Muhammed Han, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş. İnsan Yayınları, İstanbul.

Muhammed Kenan. (tsz.). *Kurretü'l-Ayneyn alâ Tefsîri'l-Celaleyn*, Dersaadet Kitabevi, İstanbul.

Mukatil b. Süleyman. (2002). *Tefsîr-u Mukatil b. Süleyman*, Dâr-u İhyai't-Turâs, Beyrut.

Müslim. (1955). *el-Camiu's-Sahîh*, Tahkik: Abdülbaki, Muhammed Fuad, Mısır.

Öztürk, M. (2016). *Peygamberlerin Aile Bireleriyle İmtihanı*, Sonçağ Yayınları, Şanlıurfa.

Râzî, F. (1999). *Mefâtihu'l-Gayb=et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dar-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, et-Tebatu's-Sâlise, Beyrut.

Sabûnî, M.A. (1997). *Safvetu't-Tefâsîr*, Dâru's-Sabûnî, Kahire.

- Saïd Havvâ. (2003). *el-Esâs fî 't-Tefsîr*, Dâru's-Selâm, Kâhire.
- Şafîî, M. (2006). *Tefsîru 'l-İmami 'ş-Şafîî*, Tahkik: Ahmed b. Mustafa el-Ferrân, Dâru't-Tedmuriyye, el-Memleketu'l-Arabiyyetu's-Suudiyye.
- Şa'ravî, M.M. (1997). *Tefsîru 'ş-Şa'ravî*, Metâbi'u Ahbâri'l-Yevm.
- Şevkanî, M. (1993). *Fethu 'l-Kadîr*, Dâru İbni Kesîr, Dimeşk.
- Taberî, M. (2000). *Câmiu 'l-Beyân fî Te'vîli 'l-Kur'an*, Tahkik: Ahmed Muhammed Şakir, Mûessesetu'r-Risâle.
- Turan, M. (2018). "Mustafa İslamoğlu'nun Kur'an Surelerinin Kimliği İsimli Eserindeki Bazı Farklı Yorumların Kritiği", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2018/1, yıl: 9, cilt: IX, sayı: 19.
- Vahidî, A. (1994). *el-Vesît fî Tefsîri 'l-Kur'ani 'l-Mecîd*, Tahkik: Adil Ahmed Abdulmevcûd vdğr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lüban-Beyrut.